

персоналістическа педагогика, педуптологія, педагогика труда, медиа-педагогика, спеціальна педагогика, общественна педагогика, екологічска педагогика, гуманістическа педагогика, критическа педагогика, педагогика культури, натуралістическа педагогика, педагогика опеки, педагогика постмодернізму. Аналіз направлений педагогічскою мислю проводиться в контексте опыта образовательной системы Польши в реформированні и пути к евроинтеграции. Вияснено, что историографический подход заключается в изучении историко-педагогических знаний, а документальной базой и источниками для педагогической историографии выступают историко-педагогические исследования, рассматривающие вопросы образования и воспитания. Изучение опыта польских педагогов может стать полезным в реформировании системы образования Украины.

Ключевые слова: педагогика, история педагогики, историография, педагогическая наука Польши, новые области педагогики, новейшие педагогические подходы.

Summary
V.V.Pavlov's'ka

Principal Directions of the Development of Pedagogical Science in Poland: Historiographic Analysis

The article deals with the analysis of the Polish pedagogical scientific thoughts and sources in the Republic of Poland, new works of the Polish pedagogues, and modern tendencies in education. It analyses scientific papers written by the Polish educators in such spheres of pedagogy as alternative pedagogy, andragogy, personalistic pedagogy, pedutolohiya, pedagogy of labour, pedagogy of culture, media pedagogy, special pedagogy, society pedagogy, ecology pedagogy, humanistic pedagogy, critical pedagogy, naturalistic pedagogy, pedagogy of care, postmodernist pedagogy. The analysis of pedagogical branches is made in the context of reforming the system of education in Poland and integration into the European Union. Historiographical approach is the study of historical and pedagogical knowledge. Historical and pedagogical studies considering education and training are the documentary and source base for pedagogical historiography. Studying the experience of Polish educators may be useful in reforming the education system in Ukraine.

Key words: pedagogy, history of pedagogy, historiography, teaching science in Poland, new pedagogical approaches.

Дата надходження статті: «9» жовтня 2013 р.

УДК 37(09)(47)+811(07)

А.Ф.ПАЛАДЬЄВА,
аспірантка
(м.Умань)

Історіографічний аналіз стану дослідження дискусій навколо викладання стародавніх мов у гімназіях (друга половина XIX – початок XX століття)

У статті з'ясовано стан дослідження проблеми та виявлено, що питання дискусій навколо викладання стародавніх мов у гімназіях другої половини XIX – початку XX століття включало різні погляди на: проекти статутів середніх навчальних закладів; реформи середньої освіти; розвиток гімназійної освіти; викладання грецької і латинської мов у класичних та реальних гімназіях; переваги і недоліки класицизму і реалізму; позиції захисників і противників вивчення стародавніх мов; вдосконалення навчального-виховного процесу; перевагому учнів та низького рівня їх загального розвитку; незадовільного стану якості одержаних знань; різні типи середньої школи; створення єдиного навчального закладу.

Ключові слова: стародавні мови, гімназії, середні навчальні заклади, класицизм, реалізм, реформування, дискусії.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У зв'язку з переглядом змісту і форм середньої освіти, структури середньої школи, повсюдно з'являються навчальні заклади нових типів – гімназії, ліцеї, коледжі тощо, які беруть на себе обов'язок поповнення інтелектуального потенціалу суспільства. У навчальні плани поряд з сучасними іноземними мовами включаються латинська та грецька мови. Саме ці мови разом з математикою у XIX – на початку XX століття були головними предметами гімназійної освіти. Тому сьогодні, коли відбувається модернізація національної освіти, коли в контексті інноваційних процесів в освіті з'являється подекуди підвищена увага до античності і класичних мов, посилюється увага науковців до проблеми педагогічних дискусій щодо викладання стародавніх мов у гімназії другої половини XIX – початку XX століття. Адже саме розуміння причин цієї полеміки, її змісту, напрямів, порівняння різних поглядів і позицій може допомогти уникнути помилок у модернізації сучасної шкільної освіти.

Аналіз досліджень і публікацій... Першими до цієї проблеми звернулися ті, хто безпосередньо брав участь у реформуванні освіти того часу або відчував її результати на собі як учень того чи

іншого навчального закладу (К.Ушинський, Є.Шмід, Д.Тихомиров, О.Мусін-Пушкін, Д.Галанін, І.Альшинцев, С.Степанов, П.Каптерев та ін.). Проте їхні розвідки мали частіше інформаційний характер, ніж аналітичний.

У радянський період до проблеми дискусій навколо стародавніх мов зверталися окремі дослідники (М.Ганелін, Ф.Корольов, М.Константинов, О.Піскунов, Є.Днепров, Є.Мединський та ін.). Однак їх дослідження мали дещо фрагментарний, опосередкований характер, були певного ідеологічного спрямування.

У період незалежності України з'являються праці, які торкаються проблеми різних поглядів на реформу гімназійної освіти. Разом з тим, проблема дискусій навколо стародавніх мов розглядається, на наш погляд, опосередковано, у наукових розвідках вона є скоріше супутньою (Л.Березівська, Л.Гаєвська, Т.Мащенко, С.Максимова, С.Фатальчук, Л.Нікшінова та ін.).

Формулювання цілей статті... Мета статті – здійснити історіографічний огляд джерел та з'ясувати стан дослідження дискусій навколо викладання стародавніх мов у гімназіях другої половини ХІХ – початку ХХ століття.

Виклад основного матеріалу... Стародавні мови, їх роль і значення у змісті шкільної освіти постійно перебували в центрі уваги педагогічної громадськості, державних діячів, батьків, починаючи з середини ХІХст. Саме ці предмети через полярність думок щодо їх викладання чи не найбільше викликали різні суперечки, дискусії. Одні вважали, що стародавні мови, то панацея для розумового розвитку людини, інші були переконані, що їх вивчення – зайва витрата часу і здоров'я учнів. Саме стародавні мови найчастіше ставали основою реформ у шкільній освіті.

Тому закономірним є те, що стародавні мови, їх місце у гімназійній освіті перебували в полі зору дослідників різного спрямування, педагогів, істориків, психологів та ін.

Однією із перших спроб аналізу дискусій про стародавні мови можна вважати працю, що мала назву «Свод печатных рецензий на проект устава средних и низших учебных заведений, состоящих в ведомстве Министерства народного просвещения» і була надрукована в «Журнале Министерства народного просвещения» на початку 1861 р. без підпису.

Ймовірно, що це узагальнення різних поглядів на проект Статуту 1860 р. зроблено К.Ушинським, який на той час був головним редактором цього часопису.

Як відомо, поява проекту статуту середніх і нижчих навчальних закладів була викликана давно назрілою необхідністю кардинальної реформи в освіті.

Проект статуту був представлений в «Журнале Министерства народного просвещения» для публічного обговорення, чого ніколи раніше не було в історії держави. «Недивно після цього, – писав К.Ушинський, – що такий благородний виклик у педагогічному світі був зустрінутий одностайно з живою вдячністю, з гарячим співчуттям, тому члени його вважали для себе святим обов'язком висловити свої переконання з усією одвертістю, без всякої упередженості» [33, с.150].

І справді, в пресі відбувся справжній вибух різних точок зору на цей проект. К.Ушинський спробував зібрати, систематизувати, проаналізувати і порівняти між собою різні думки. В розділі «Гімназії і прогімназії» він наводить зміст статей різних авторів, надрукованих у різних журналах. Автори висловлювали часом протилежні погляди на викладання стародавніх мов. Подаючи різні погляди на проект реформ середньої школи, К.Ушинський унікав будь-якого особистого ставлення до тої чи тої думки [33, с.151].

Разом з тим зібраний і систематизований ним матеріал являє собою неоціненне джерело відповідних знань стосовно предмета нашого дослідження.

Велике значення мають для нас шість томів «Замечаний на проект устава общеобразовательных заведений и на проект общего плана устройства народных училищ» (1862) [13], а також «Замечания иностранных педагогов на проекты уставов учебных заведений Министерства Народного Просвещения» [12].

Всі ці добірки документів дали можливість відтворити широку палітру різних поглядів, думок, змісту гострих дискусій стосовно значення стародавніх мов у навчально-виховному процесі гімназій у контексті освітніх реформ першої половини 60-х років ХІХст. Вони дають можливість прослідкувати причини дискусій, виявити позиції захисників і противників вивчення стародавніх мов, виявити переваги і недоліки класицизму, мотивацію учасників дискусій тощо.

У грудні 1864р. в «Журнале Министерства народного просвещения» була вміщена розвідка «По поводу нового устава гимназий и прогимназий», у якій розкривалась історія створення Статуту гімназій 1864р. та аналізувався хід обговорення його проектів. Небагато уваги в цьому аналізі було присвячено і дискусії навколо стародавніх мов [31, с.1–99].

У цей період з'являється велика праця Є.Шміда (переклад з німецької мови) «История средних учебных заведений в России» (1874). Це була перша праця такого роду, де досить ґрунтовно, починаючи з 1801р., крок за кроком простежений шлях трансформацій, змін, реформ у гімназійній освіті. У цьому контексті автор висвітлював роль стародавніх мов, а також різні погляди на їхню

значення в навчально-виховному процесі школи. Однак проблемі дискусій навколо стародавніх мов автор приділив надзвичайно мало уваги [38].

Після відставки у 1880р. міністра народної освіти Д.Толстого, який протягом 14 років посилено працював над впровадженням класичної освіти, було виявлено цілий ряд недоліків в роботі гімназій. Одним із головних недоліків були названі і стародавні мови, які, на думку багатьох критиків, були причиною перевтоми дітей, низького рівня їх загального розвитку, незадовільного стану якості знань тощо. Отже, назрівала нова реформа, яка мала зменшити вплив стародавніх мов на зміст середньої освіти, що, зрозуміло, викликало бурхливі дебати на всіх рівнях.

З'явився ряд публікацій у різних журналах, газетах, окремих виданнях, серед яких, як завжди, одні автори наполягали на розвитку класичної освіти, інші – реальної. Так, автор, який сховався під криптонімами А.В-в, виступив у «Вестнику Европы» з полемічною статтею «Древние языки в ряду общеобразовательных наук» (1890), написання якої спричинила поява книги Ф.Єленева «О некоторых желаемых улучшениях в гимназическом обучении» (1889). Автор статті сам виступив як полеміст, а також торкнувся деяких аспектів дискусії, що точилася в той час навколо вивчення стародавніх мов. Це не був аналіз самої дискусії, але називалися деякі автори статей, їхня позиція, що було цікавим для нас, як інформаційний матеріал [1, с.146–166].

Особливий інтерес для нас становить публікація К.Житомирського «Противники и защитники древних языков и желательная постановка преподавания их в наших гимназиях» (1898), який запропонував спробу аналізу дискусій після реформи Д.Толстого [11]. Автор у контексті дискусії захисників і противників класицизму намагається знайти «золоту середину» у проведенні реформи, і пропонує свій варіант програми викладання стародавніх мов, які, на його думку, не можна виключати із курсу гімназій.

Проблемі ходу дискусій навколо контрреформи Д.Толстого, яка, в принципі, як відомо, була викликана концентрацією навчальних предметів навколо стародавніх мов у гімназії, присвятив окремі сторінки свого дослідження Д.Тихомиров у праці «Об основах к организации средней школы» (1900). Д.Тихомиров написав свою працю у той час, коли стародавні мови зазнавали особливої критики, та й сама реформа Д.Толстого була визнана майже на всіх рівнях такою, що не виправдала себе, а точніше, засуджувалися методи, якими вона проводилася. Латинська і особливо грецька мови втрачали своє провідне значення в гімназійній освіті. Автор, прихильник стародавніх мов схвалював реформи Д.Толстого і засуджував «глумління над самим принципом концентрації». Він не розумів, як можна радіти «з приводу його послаблення», як можна заявляти, «що школа повинна навчати всього порівну, тобто потроху», а це, на його думку, «дорівнює бажанню не навчати нічого». Такий погляд Д.Тихомиров вважав «проповіддю поверховості і шкідливого удаваного багатознання» [35, с.17].

У 1900р. з'являється також праця І.Андрієвського «Классическое и реальное образование», який виступає за «первинний чистий тип класичної школи», дає характеристику класичній гімназії та реальному училищу і пропонує повернутися «до класичної школи александрійського і римського імператорського періоду» [3, с.3].

Дискусіям навколо реформ Д.Толстого присвячена стаття В.Більбасова «Средняя школа в России тридцать лет назад» (1900), видрукувана в журналі «Русская школа». Він аналізує дебати в Державній Раді навколо проекту реформування гімназійної освіти, запропонованої міністром народної освіти Д.Толстим, а також робить висновок, що ця реформа була проведена неправильно [5, с.28–49].

У зв'язку з тим, що, починаючи з 1900р., в країні відбувається активний пошук нової школи, яка відповідала б сучасним потребам життя, сучасному розвитку суспільно-економічних відносин, з'являється цілий ряд публікацій, які відстоюють часто цілком протилежні погляди: від однозначної підтримки класичної освіти до повного її заперечення, або ж відстоювання тільки реальної освіти.

Було багато пропозицій створити єдину школу, яка поєднала б у собі реальний і класичний напрями навчання. У 1901р. граф П.Капніст публікує свою книгу «К вопросу о реорганизации среднего образования», де, починаючи з 1804р. описує реформи середньої школи, аналізує різні погляди на цей процес і висловлює свою думку на користь класичної гімназії та значення стародавніх мов, а також виступає проти єдиної школи [14].

Такої думки дотримується і ще один автор – О.Мусін-Пушкін у своїй праці «Чем должна быть наша среднеобразовательная школа» (1902). Відстоюючи класичну гімназію зі стародавніми мовами, як основу навчально-виховного процесу цього типу навчального закладу, він торкається різних поглядів представників громадськості, державних діячів на цей предмет, а також аналізує різні типи середньої школи, з приводу яких у цей час точилися дискусії [26].

Зовсім іншу думку висловлює Ф.Яреш, який у своїй книзі «Вопрос о реформе среднеобразовательной школы» (1901) переконує, що якраз середня школа, аби задовольнити потреби держави і громадськості, повинна бути єдиною. Обґрунтовуючи свої переконання, він

звертається до таких авторитетів, як Ян Амос Коменський, Френсіс Бекон, Жан-Жак Руссо, Іоган Генріх Песталоцці та ін. І врешті-решт доходить висновку, що «загальноосвітня школа повинна бути єдиного типу для молоді обох статей», і що «необхідно позбутися хибної ідеї, що вивчення кількох чужих мов становить її мету» [39, с.40].

Великою подією в галузі історіографії проблеми розвитку освіти можна вважати появу у 1902р. праці С.Рожественського «Исторический обзор деятельности министерства народного просвещения (1802–1902)», у якій автор докладно на достовірних історичних фактах і маловідомих документах розкриває історію початкової, середньої і вищої освіти за 100 років. Згадана праця допомогла нам відтворити історичне тло розвитку гімназійної освіти, побачити в системі всі аспекти змін ролі стародавніх мов в навчально-виховному процесі школи, зрозуміти причини виникнення різних дискусій з цього приводу [32].

У 1902р. з'являється книга Д.Галаніна «Мысли и наблюдения по вопросу о средней школе», автор якої звертається до питання реформи середньої школи в Німеччині крізь призму необхідності змін в освіті Росії. Він характеризує різні погляди на цей предмет (М.Сперанського, Ф.Паульсена, В.Гумбольдта та ін.) і доходить висновку, що середня школа все-таки повинна бути класичною, але без схоластики і перевантаження учнів граматику стародавніх мов [7, с.30].

Шукає вихід із складної ситуації, що виникла навколо середньої школи, й інший автор А.Клосовський (ініціали рос. – А.П.) у своїй книзі «Материалы к вопросу о постановке среднего образования в России» (1904), де він, аналізуючи різні погляди на стан і заходи щодо вдосконалення середньої освіти, висловлює думку, що «школа повинна бути єдиною; она расположена по циклам, из которых каждый дает определенное законченное образование» [16, с.52].

Свою точку зору на реформування середньої освіти висловлює проф. А.Павлов (ініціали рос. – А.П.) у брошурі «Реформа среднего образования» (1905). Автор критикує існуючий тип середньої школи – класичну гімназію, де стародавні мови продовжують займати так багато часу і забирати в учнів так багато сил, що решта предметів зводяться до ролі другорядних, і школа замість загальноосвітнього має спеціальний філологічний характер, не досягаючи при цьому бажаних цілей. При цьому вироблений на викладанні стародавніх мов схоластичний, формальний догматичний метод навчання поширюється і на інші предмети, через що вони втрачають життєво розвивальне значення, яке могли б мати за інших умов [30, с.18]. Зібравши різні погляди, що висловлювалися в ході дискусії навколо реформи середньої школи і безпосередньо торкалося стародавніх мов, автор робить спробу знайти і запропонувати той тип загальноосвітньої школи, який задовольнив би вимоги часу.

У 1907р. була опублікована праця М.Демкова «Курс педагогики для учительских институтов, высших женских курсов и педагогических классов женских гимназий», де в розділі VI «Классическая и реальная системы образования. Состав общеобразовательного курса», автор дає характеристику цих двох напрямів середньої освіти, посилаючись на думки таких педагогічних авторитетів як П.Каптерев, професор Сорбонни Е.Лависс, Ф.Зелінський, Ф.Фребель та ін. Сам автор не заперечує того, що реформа середньої школи необхідна і треба шукати новий тип загальноосвітньої школи [9, с.113].

У 1909р. виходить велика праця «История России в XIX веке» в семи томах, де в останньому томі під назвою «Эпоха реакций» була вміщена стаття М.Коваленського «Средняя школа». Ця стаття цікава тим, що її автор, даючи характеристику «толстовській» школі, аналізує дискусію кінця 60-х – початку 70-х років М.Каткова, редактора «Московских ведомостей» з прихильниками реальної освіти, зокрема, з такими газетами, як «Голос», «С.-Петербургские ведомости», журналом «Вестник Европы». Наприклад, автор наводить цитату з газети «Голос», яка писала, що «стародавні мови чудовий засіб для розкішного розумового розвитку, але така розкіш хороша у спеціальній науковій школі; для більшості вона недоступна. Крім наукової школи, потрібна ще загальноосвітня; а загальноосвітня має бути реальна ..., якщо ми не хочемо через 25 років знову відстати далеко від європейської освіченості» [17, с.173].

У 1910р. з'являється цікава ґрунтовна праця М.Малиновського «Очерк по истории реформы средней школы (1804–1910г.)», у якій автор аналізує в історичній ретроспективі хід реформування середньої освіти і в цьому контексті торкається різних поглядів, дискусій навколо порушеного питання. Однак його матеріал має лише інформативний характер [22, с.39–65].

Особливий інтерес для нашого дослідження становить праця І.Альошинцева «История гимназического образования в России (XVIII–XIX век)», видана у 1912р. в С.-Петербурзі. Це перша праця, де автор приділяє серйозну увагу дискусіям навколо проектів реформи гімназійної освіти (1860–1861рр.), яку проводив міністр О.Головнин та контрреформ за управління міністра Д.Толстого (1866–1880). І.Альошинцев окреслює напрями дискусії, їх зміст і форми, пояснює суперечності між прихильниками класичної і реальної освіти тощо [2].

У журналі «Вестник воспитания» (1912) з'являється велика стаття В.Чарнолузького «К вопросу

о «единой школе»», де автор аналізує хід дискусій в 1905–1907рр. представників небайдужої громадськості про тип середньої школи. Зрозуміло, що він торкається і стародавніх мов (правда, побіжно), яким в той час дискусанти надавали мінімального значення [37].

Важливою для вивчення предмета нашого дослідження є праця відомого педагога П.Каптерева «История русской педагогики» (1915). У розділі «Общепедагогические идеалы в практике средней школы. Классицизм и реализм», аналізуючи реформи середньої школи в ХІХст., автор наводить різні погляди на викладання стародавніх мов, а в цьому контексті торкається дискусій з цього приводу і висловлює свою точку зору на предмет обговорення. Він засуджує реформу Д.Толстого як таку, що завдала великої шкоди гімназійній освіті, викладання стародавніх мов, оскільки була проведена, на його думку, в антипедагогічних умовах і мала більше політичний ніж освітній характер. Він вважає, що стародавні мови мають відповідне значення для загального розвитку людини, але віддавати їм перевагу перед іншими предметами не варто [15, с.534].

У цей же час (1915) видав свою працю граф О.Мусін-Пушкін «Среднеобразовательная школа в России и ее значение», який, навпаки, відстоював класичну школу, значення стародавніх мов і переконував у правильності реформ Д.Толстого. Це, звичайно, був сміливий крок. Робити такі заяви, коли у 1914–1915рр. викладання стародавніх мов зійшло майже нанівець, важко було сподіватися на широку підтримку. Для нас ця праця О.Мусіна-Пушкіна вартісна тим, що допомогла усвідомити особливості дискусії цього періоду, зрозуміти, що прихильники класицизму навіть у складних умовах невизнання значення стародавніх мов, намагалися відстоювати свою точку зору [25].

Цією працею завершується період, коли проблема дискусій навколо стародавніх мов, велася в час існування класичних гімназій, де викладалися ці предмети. Після жовтневого перевороту класичні гімназія як тип середньої школи перестала існувати. І проблема викладання стародавніх мов також канула в небуття.

Питання викладання стародавніх мов, а тим більше, дискусій навколо них, окремі радянські дослідники хто більше, хто менше, торкалися в ході аналізу історії розвитку середньої освіти. Так, Є.Мединський у праці «История российской педагогики до Великой Жовтневої Соціалістичної революції» (1938) аналізує реформи ХІХ – поч. ХХ століття, і в цьому контексті подає різні думки про кожну з них. Варто зазначити, що цінність для нас у цій праці складає не стільки погляд автора на ті чи інші явища і процеси (бо він не міг бути достатньо об'єктивним згідно з марксистсько-ленінською ідеологією), а широке використання архівних джерел, маловідомих документів, за допомогою яких він зумів розкрити історичне тло предмета нашого дослідження [24].

Проблемі дискусій між захисниками класичної і реальної освіти приділяє певну увагу і такий дослідник, як М.Ганелін в праці «Очерки по истории средней школы в России второй половины ХІХ века» (1950). Аналізуючи освітні реформи 60-х – 70-х років ХІХ ст., він спирається на конкретні факти, архівні джерела, але що стосується предмета нашого дослідження, то це має фрагментарний характер і не містить для нас цілісного уявлення [8].

Особливий інтерес у контексті дослідження для нас становить праця В.Смірнова «Реформа начальной и средней школы в 60-х годах ХІХ в.» (1954), який ґрунтовно аналізує реформи О.Головніна (1860–1864) та контрреформи Д.Толстого (1866–1880). Він, чи не перший, хто дав характеристику дискусіям навколо проектів статутів гімназій 1860, 1862 та 1863 років. Звичайно, автор розкриває різні напрями полеміки з приводу реформи школи (мета, зміст, форми забезпечення навчального процесу в школі, управління навчальним закладом, тип гімназії тощо), але частково він торкається і дискусій навколо викладання стародавніх мов [34].

У 1958 р. з'являється монографія Ф.Корольова «Очерки по истории советской школы и педагогики (1917–1920)». Один із розділів цього дослідження присвячений дореволюційній школі, яку автор називає «реакційною». Робота настільки ідеологічно спрямована, що навіть намагання автора дати оцінку різним поглядам на розвиток середньої освіти, мають надзвичайно суб'єктивний характер [18].

Фундаментальна праця за ред. Е.Днепров «Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. (Конец ХІХ – начало ХХв.)» відтворює цілісну картину розвитку вітчизняної школи і педагогічної думки (1991). Намагаючись «скинути тягар старих підходів, перебороби стереотипи, що склалися в умовах соціалізму», автори обійшли увагою проблему дискусій навколо стародавніх мов, що, на нашу думку, було надзвичайно характерним для означеного періоду [29].

Новий період розвитку вітчизняної освіти, на нашу думку, відкриває праця «Нариси історії українського шкільництва 1905–1933рр.» (1996) за ред. О.Сухомлинської. З позицій об'єктивності і нового погляду на проблему розкриваються процеси становлення національної освіти в Україні. Хоч ця праця і не торкається безпосередньо класичної освіти і викладання стародавніх мов, але вона дає нам можливість на концептуальному рівні зрозуміти нові підходи до аналізу історико-педагогічних явищ визначного нами періоду [27].

У 1996 р. вийшла монографія І.Курляка «Українська гімназійна освіта у Галичині (1864–1918рр.)». Не дивлячись на те, що вона присвячена галицькій гімназії, ми знаходимо тут багато цікавого і для нашого дослідження. Наприклад, автор аналізує дискусії навколо класичних мов, які надзвичайно схожі на ті, що точилися тоді в Росії та розкриває їх значення для системи гімназійної освіти. Це дає нам можливість співставити процеси розвитку викладання стародавніх мов в Україні, що перебувала у складі Росії, та на Галичині, що перебувала у складі Польщі [20].

Окрему групу джерел, що були опрацьовані нами в ході дослідження, становлять дисертаційні роботи з проблеми реформування середньої освіти та викладання стародавніх мов у другій пол. XIXст. – поч. XX ст., захищені як в Росії, так і в Україні. Так, у 1999р. з'являється дисертаційне дослідження Є.Купинської «Проблемы реформы средней общеобразовательной школы в деятельности Министерства народного просвещения России в конце XIX – начале XX века» (1999). Автор характеризує стан середньої освіти в кінці XIXст., аналізує проекти реформ загальноосвітньої школи в цей період, прослідковує окремі положення проектів реформ впливали на розвиток шкільної практики. Проте проблема стародавніх мов, дискусії навколо них автор обійшла увагою [19].

Проблемам класичної гімназії присвячена дисертація Т.Мащенко «Русская классическая гимназия во второй половине XIX века (на материалах Среднего Поволжья)» (2000). У цьому дослідженні розкривається державна політика по відношенню до середньої школи, механізм реалізації цієї політики, вплив соціально-політичної ситуації в Росії на гімназійну освіту тощо. Проблема дискусій навколо стародавніх мов тут також не розглядається [23].

Певний інтерес для нас становить дисертація С.Максимової «Тенденции развития преподавания древних языков в русской классической гимназии XIX – начала XX века» (2002). У цьому дослідженні аналізує процес розвитку теорії викладання стародавніх мов, програмно-методичне забезпечення вивчення курсу стародавніх мов, визначає роль викладача стародавніх мов в гімназії тощо. Проте дискусії, що точилися навколо викладання стародавніх мов протягом другої половини XIX – початку XX століття автор не розглядає [21].

У 2003 році захищена докторська дисертація О.Доніна «Реформы университетов и средней школы России: общественная мысль и практика второй половины XIX века». У цій роботі автор послідовно розглядає політику уряду в галузі середньої освіти, аналізує проекти статутів у різний період, нормативно-правову базу середньої освіти тощо. З огляду на те, що в назві дисертації заявлене таке поняття як «общественная мысль», ми сподівалися знайти аналіз різних поглядів громадськості стосовно нових статутів та викладання стародавніх мов. Проте автор цю проблему у своєму дослідженні обійшов [10].

У 2006 році в Україні з'являється дисертаційне дослідження С.Фатальчук «Становлення та розвиток гімназійної освіти Східноукраїнського регіону (Половина XIX – початок XX століття)», у якому автор більше уваги звертає на зміст, форми і методи навчання, виховну роботу, кадрові і матеріальні забезпечення в гімназіях. Проблема ж дискусій стосовно викладання стародавніх мов у дисертації не порушується [36].

Не знаходимо ми цього і в дисертації Л.Нікшикової «Историко-педагогические основы преподавания иностранных языков в России XIX – начала XX вв.» (2007) [28].

У 2009 році була захищена докторська дисертація Л.Березівською «Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті» [4], в якій автор висвітлює організаційні аспекти шкільних реформ (контрреформ), розкриває результати і наслідки різних за характером і масштабністю шкільних реформ (контрреформ) та взаємовпливи між ними, з'ясовує вплив реформ різного спрямування на розвиток української школи. Про викладання стародавніх мов у гімназіях у дисертації не йдеться.

У іншій докторській дисертації «Розвиток державно-громадського управління загальною середньою освітою в Україні (друга половина XIX – початок XX століття)» (Л.Гаєвська) (2010) [6] обґрунтовані особливості та тенденції розвитку державно-громадського управління загальною середньою освітою. Дискусії щодо викладання стародавніх мов дисертантка не торкається.

Висновки... Отже, можемо зробити висновок, що проблема дискусій та їх значення для викладання стародавніх мов у середній школі в історико-педагогічних дослідженнях не розглядалася. Тож зробимо спробу заповнити цю прогалину, намагаючись здійснити цілісне, поліаспектне та системне дослідження проблеми розвитку дискусій навколо значення стародавніх мов в гімназійній освіті.

Список використаних джерел та літератури:

1. А. В-в. Древние языки в ряду общеобразовательных наук / А. В-в. // Вестник Европы. – 1890. – Т. 2. – март. – С. 146–166.
2. Алешинцев И. История гимназического образования в России (XVIII и XIX века) / И. Алешинцев. – СПб. : Изд-е О. Богдановой, 1912. – 346 с.

3. Андреевский И. С. Классическое и реальное образование / И. С. Андреевский. – Глухов : Печатня насл. Шумицкого, 1900. – 52 с.
4. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті : [моногр.] / Л. Д. Березівська. – К. : Видавництво «Фенікс», 2008. – 405 с.
5. Бильбасов В. Средняя школа в России тридцать лет назад / В. Бильбасов // Русская школа. – 1900. – № 4. – С. 28–49.
6. Гаевська Л. А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою в Україні (друга пол. XIX – поч. XX ст.) : [моногр.] / Л. А. Гаевська. – Умань : СПД Жовтий, 2008. – 332 с.
7. Галанин Д. Мысли и наблюдения по вопросу о средней школе / Дм. Галанин. – М. : Тип. Г. Лиснера и А. Гешеля, 1902. – 44 с.
8. Ганелин М. И. Очерки по истории средней школы в России второй половины XIX века / М. И. Ганелин [под ред. Н. Казанского]. – Л. : Изд-во Минпроса РСФСР, Ленингр.отд., 1950. – 276 с.
9. Демков М. И. Курс педагогики для учительских институтов, высших женских курсов и педагогических классов женских гимназий / М. И. Демков. – М. : [б.в.], 1917. – 315 с.
10. Донин А. Н. Реформы университетов и средней школы России: общественная мысль и практика второй половины XIX века : дис. ... д-ра ист. наук : 07.00.02 / Донин Александр Николаевич. – Саратов, 2003. – 497 с.
11. Житомирский К. Противники и защитники древних языков и желательная постановка преподавания их в наших гимназиях / К. Житомирский // Русская школа. – 1898. – Кн. 7–8. – С. 94–150; Кн. 9. – С. 125–150.
12. Замечания иностранных педагогов на проекты уставов учебных заведений Министерства народного просвещения. – Спб., 1863. – 417 с.
13. Замечания на проект устава общеобразовательных учебных заведений и на проект общего плана устройства народных училищ. – Спб., 1862. – Ч. 1. – 643 с. ; Ч. 2. – 635 с. ; Ч. 3. – 574 с. ; Ч. 4. – 606 с. ; Ч. 5. – 627 с. ; Ч. 6. – 654 с.
14. Капнист П. К вопросу о реорганизации среднего образования / П. Капнист. – СПб. : Т-во художественной печати, 1901. – 107 с.
15. Каптерев П. Ф. История русской педагогики / П. Ф. Каптерев. – СПб. : Изд. «О. Богданова», 1915. – 746 с.
16. Клоссовский А. Материалы к вопросу о постановке среднего образования в России / А. Клоссовский. – Одесса : Экономическая типография, 1904. – 52 с.
17. Коваленский М. Н. Средняя школа. В кн. История России в XIX веке / М. Н. Коваленский. – Ч. 3. – Эпоха реакции (1866–1892). – Т. 7. – Вып. 19. – СПб. : А. и Г. Гранат, 1909. – С. 170–202.
18. Королев Ф. Ф. Очерки по истории советской школы и педагогики (1917–1920) / Ф. Ф. Королев. – М. : Изд-во Академии педагогических наук РСФСР, 1958. – 552 с.
19. Купинская Е. В. Проблемы реформы средней общеобразовательной школы в деятельности Министерства народного просвещения в конце XIX – начале XX в. : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Купинская Елена Викторовна. – М., 1999. – 159 с.
20. Курлян І. Є. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864–1918 рр.) : монографія / І. Є. Курлян. – Львів, 1997. – 222 с.
21. Максимова С. Н. Тенденции развития преподавания древних языков в русской классической гимназии XIX – начало XX века : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Максимова Светлана Николаевна. – Ижевск, 2002. – 187 с.
22. Малиновский Н. П. Очерк по истории реформы средней школы (1804–1910 г.) / Н. П. Малиновский // Русская школа. – 1910. – Т. 3. – Кн. 9–12. – С. 39–66.
23. Мащенко Т. А. Русская классическая гимназия во второй половине XIX века (на материалах Среднего Поволжья) : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / Мащенко Татьяна Александровна. – Самара, 2000. – 191 с.
24. Мединський С. М. Історія російської педагогіки до Великої Жовтневої Соціалістичної революції / С. М. Мединський. – К.–Х. : Держ. учбово-педагогічне вид-во «Рад. школа», 1938. – 463 с.
25. Мусин-Пушкин А. Среднеобразовательная школа в России и ее значение / А. Мусин-Пушкин. – Петроград : Тип-я Главного управления уделов, 1915. – 163 с.
26. Мусин-Пушкин А. Чем должна быть наша среднеобразовательная школа / А. Мусин-Пушкин. – СПб. : Тип-я, 1902. – 44 с.
27. Нариси історії українського шкільництва 1905–1933 рр. / О. В. Сухомлинська та ін. – за ред. О. В. Сухомлинської. – К: Заповіт, 1996. – 304 с.
28. Никшикова Л. Ю. Историко-педагогические основы преподавания иностранных языков в России XIX – начала XX вв. : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Никшинова Лана Юрьевна. – Нижний Новгород, 2007. – 183 с.
29. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР (конец XIX – начало XX в.) / Отв. ред. Э. Д. Днепров. – М. : «Педагогика», 1991. – 449 с.
30. Павлов А. П. Реформа среднего образования. – М. : Типо-литография В. Рихтера, 1908. – 65 с.
31. По поводу нового устава гимназий и прогимназий // Журнал Министерства народного просвещения. – 1864. – Ч. 124. – декабрь. – С. 1–99.
32. Рождественский С. В. Исторический обзор деятельности Министерства Народного Просвещения (1802–1902) / С. В. Рождественский. – СПб. : Изд. Министерства Народного Просвещения, 1902. – 786 с.
33. Свод печатных рецензий на проект Устава средних и низших учебных заведений, состоящих в Министерстве народного просвещения // Журнал Министерства народного просвещения. – 1861. – январь – март. – Ч. 109. – С. 149–151.

34. Смирнов В. З. Реформа начальной и средней школы в 60-х годах XIX в. / В. З. Смирнов. – М. : Изд-во Академии педагогических наук РСФСР, 1956. – 312 с.
35. Тихомиров Д. Об основах и организации средней школы / Д. Тихомиров. – СПб. : Изд. С-Петербургского кн.склада М.Залшупина, 1900. – 129 с.
36. Фатальчук С. Д. Становлення та розвиток гімназійної освіти Східноукраїнського регіону (II половина XIX – початок XX століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / С. Д. Фатальчук. – Слов'янськ, 2006. – 217 с.
37. Чернолуцкий В. К вопросу о «единой школе» // Вестник воспитания. – 1912. – № 4. – С. 37–78.
38. Шмид Е. К. История средних учебных заведений в России / Е. К. Шмид ; пер. с нем. А. Ф. Нейлисова с доп. по указанию автора. – СПб. : [б. и.], 1878. – 684 с.
39. Яреш Ф. Вопрос о реформе среднеобразовательной школы / Ф. Яреш. – К. : Тип-я И. И. Горбунова, 1901. – С. 40.

Анотація

А.Ф.Паладьєва

Историографический анализ состояния исследования дискуссий вокруг преподавания древних языков в гимназиях (вторая половина XIX – начало XX века)

В статье выяснено состояние исследования проблемы и обнаружено, что вопрос дискуссий вокруг преподавания древних языков в гимназиях второй половины XIX – началу XX века включало разные взгляды на: проекты уставов средних учебных заведений; реформы среднего образования; развитие гимназического образования; преподавание греческого и латинского языков в классических и реальных гимназиях; преимущества и недостатки классицизма и реализма; позиции защитников и противников изучения древних языков; совершенствование учебно-воспитательного процесса; переутомление учеников и низкого уровня их общего развития; неудовлетворительного состояния качества полученных знаний; разные типы средней школы; создание единственного учебного заведения.

Ключевые слова: древние языки, гимназии, средние учебные заведения, классицизм, реализм, реформирование, дискуссии.

Summary

A.F.Paladieva

Historyographical Analysis of the Investigation State of the Discussions about the Ancient Languages Teaching in the Gymnasiums (Late XIX Early XX Century)

The article deals with the investigation state of the problem and it has been revealed that the discussions about teaching of ancient languages in gymnasiums in late XIX and early XX century included different views concerning the projects of the regulations of secondary educational establishments; reformation of the secondary education, the development of the gymnasium education; the teaching of Greece and Latin languages in the classical and real gymnasiums; advantages and disadvantages of classicism and realism; positions of the defenders and opponents of the teaching of ancient languages; improvement of the educational and up-bringing process; pupils' overstrain and low level of their general development; bad state of the quality of the given knowledge; different types of secondary school; forming of united educational establishment.

Key words: ancient languages, gymnasiums, secondary educational establishments, classicism, realism, reformation, discussions.

Дата надходження статті: «10» вересня 2013 р.

УДК 37(09):001.891.5

Е.А.ПАНАСЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент, докторантка
(м.Луганськ)

Експеримент в історії вітчизняної педагогічної науки та практики радянської доби: до питання систематизації джерельної бази дослідження

У статті з'ясовано, що проблема експерименту як методу дослідження в історії вітчизняної педагогічної науки та практики радянської доби (1943–1991) має змістовну джерельну базу. Її аналіз здійснено у таких основних групах історико-педагогічних джерел: 1) працях зарубіжних учених, присвячених різним аспектам експерименту як наукового методу дослідження; 2) питаннях наукового пізнання, його методології у загальнотеоретичному плані, що розкрито у працях філософів та логіків радянської доби; 3) наукових доробках вітчизняних учених, присвячених специфіці соціального експерименту; 4) пласті фундаментальних психологічних праць, в яких розкрито принципові можливості використання методу експерименту у психології; 5) джерельних працях, присвячених розробці теорії та практики педагогічного експерименту у радянську добу (опублікованих нормативно-правових матеріалах; працях із загальної методології педагогіки, методології та методики педагогічних досліджень; підручниках, навчальних та навчально-методичних посібниках з педагогіки; матеріалах педагогічної преси; дисертаціях вітчизняних авторів, захищених в Україні протягом 1943–1991 рр.).

Ключові слова: експеримент, джерелознавство, джерельна база історико-педагогічного дослідження, історико-педагогічне джерело, систематизація.